

УДК 342.571

doi.org/10.30970/jcl.1.2024.3

Олексій Ганжук

аспірант кафедри конституційного і муніципального права,
Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна,
Харків, Україна

ORCID ID: 0000-0003-1727-4801

E-mail: oleksiy.andreevich50@gmail.com

ДЕМОКРАТІЯ УЧАСТІ В УКРАЇНІ: СТАН ТА УМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ

PARTICIPATORY DEMOCRACY IN UKRAINE: STATUS AND CONDITIONS OF IMPLEMENTATION

Oleksii Hanzhuk

Graduate student of the Department of Constitutional, Municipal and International Law, V. N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, Ukraine

Abstract | The article investigates the issues of development and conditions of realization of participatory democracy in Ukraine. It is drawn to attention that in the modern conditions of society development, participatory democracy is the driving force behind «daily» participation of the community in the affairs of the municipality. It is established that the realization of participatory democracy is carried out under two conditions: 1) a legal condition, which consists in the proper legal regulation of participation' forms, the procedure for their realization and response; and 2) a non-legal condition, which is characterized by citizens' trust toward the authorities, that is, the conviction that their vote will really be counted.

On the basis of a comparative analysis, it is determined that Ukraine is a state with quite diverse types of public activity, as opposed to other states, such as the Republic of Croatia, the Republic of Austria, the Republic of Poland, the Republic of Finland etc. The level of legal regulation of participatory democracy, which is characterized by the predominant specification of the tools of participatory democracy at the level of the statutes of territorial communities, 1) on the one hand, reflects the recognition of this type of public relations by the state and society, but 2) on the other hand, excessive detailing of the mechanism participatory democracy' tools contributes not only to the clarification of legislation, but also to the appearance of formalism, which results in the impossibility of realization this type of democracy.

It is drawn to attention that improving the use of participatory democracy' tools by citizens in Ukraine is possible by implementing the following measures: 1) achieving compliance of Ukrainian legislation with the experience of the European Union; 2) improving the mechanisms of participatory democracy and simplifying the procedure for the implementation of its instruments; 3) searching for ways to effectively and functionally perform tasks assigned to participatory democracy regarding to the citizens' participation in municipality affairs.

Keywords: participatory democracy, realization, conditions, legal regulation, trust.

Анотація | Стаття присвячена дослідженню стану розвитку та умовам реалізації демократії участі в Україні. Звернено увагу, що у сучасних умовах розвитку суспільства, демократія участі є рушійною силою, яка забезпечує «щоденну» участь громади у місцевих справах. Встановлено, що реалізація партисипативної демократії здійснюється за наявності двох умов: 1) правової, яка полягає в належному законодавчому закріпленні форм участі, процедури їх проведення та реагування; 2) неправової, яка характеризується наявністю у громадян довіри до органів влади, тобто переконання у тому, що їх голос дійсно буде врахований при прийнятті управлінських рішень.

На підставі порівняльного аналізу визначено, що Україна є державою з досить різноманітними видами громадської активності, на відміну від інших держав, таких як Хорватська Республіка, Австрійська Республіка, Польська Республіка, Фінляндська Республіка тощо. Рівень правового регулювання демократії участі, який характеризується переважною конкретизацією інструментів демократії участі на рівні статутів територіальних громад, з одного боку, свідчить про визнання даного виду суспільних відносин зі сторони держави та суспільства, проте з іншого боку, надмірна деталізація механізму окремих інструментів демократії участі сприяє не лише уточненню законодавства, а й появі формалізму, що має наслідком неможливість реалізації даного виду демократії.

Підкреслено, що заходами, спрямованими на покращення в Україні використання громадянами інструментів партисипативної демократії, є наступні: 1) досягнення відповідності законодавства України досвіду Європейського Союзу; 2) удосконалення механізмів партисипативної демократії та спрощення процедури реалізації її інструментів; 3) пошук шляхів до ефективного та функціонально спроможного повноцінного виконання покладених на партисипативну демократію завдань щодо участі громадян у справах місцевого рівня.

Ключові слова: партисипативна демократія, реалізація, умови, правове регулювання, довіра.

Постановка проблеми. Інтеграція України до Європейського Союзу, що має наслідком наближення до європейських цінностей і стандартів, поставила низьку проблем створення в державі нової політичної, економічної соціальної моделі, яка б зміцнила згуртованість суспільства та сформувала довіру у людей до інститутів ЄС. Прийнята на виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Концепція реформування місцевого самоврядування 2014 року стала поштовхом для формування ефективної моделі місцевого самоврядування, а також сприяла успішності посилення соціальної згуртованості громадян. Вказане стало можливим за рахунок реалізації в Україні демократії участі та її інструментів, як складової демократії на місцевому рівні, важливої форми участі громадян та основи розвитку громадянського суспільства.

В умовах введення на території України воєнного стану громадська участь як умова довіри до інститутів держави і місцевого самоврядування громадян набуває особливого значення, оскільки сприяє не лише становленню ефективного функціонування політичної системи суспільства та підвищенню зв'язку громадян із політичними інститутами, а й подоланню соціальної напруженості. Залучення громадян до участі в управлінських процесах не лише підвищує суспільну підтримку та стійкість реформ, а й також забезпечить успіх наближення перемоги України, що обумовлює актуальність проведення даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень. Демократія участі була предметом наукових досліджень таких вчених, як Т.С. Андрійчук, І.Ф. Бірюк, Р.М. Колісніченко, Л.О. Нікітенко, Д.О. Печенюка, І.М. Попової та інших. Проте, незважаючи на наявність наукових праць, окремі аспекти демократії участі, зокрема щодо умов її належної реалізації, потребують встановлення, уточнення та наукового переосмислення. Завданням статті є здійснення наукового дослідження стану сучасного розвитку та умов реалізації демократії участі в Україні.

Виклад основного матеріалу. У сучасному світі партисипативна демократія є тією рушійною силою, що забезпечує «щоденну» участь населення у справах державного значення на місцевому рівні, точніше – участь громади у місцевих справах. Дійсно, саме демократія участі на відміну від прямої демократії та її форм є максимально наближеною до думки громадськості, вираження

нею свого голосу та здійснення своєї безпосередньої влади, на реалізацію частини 1 статті 5 Конституції України, адже «чи можна вважати, що громадяни дійсно здійснюють реальне управління державними справами, якщо вони, загалом кажучи, один раз на п'ять років кидають бюлетень до виборчої скриньки?» (цитата моя. – О.А.).

Як і реалізація будь-якої реформи, реалізація в Україні демократії участі неможлива без створення державою відповідних для цього умов. Вперше такі умови були передбачені Концепцією реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні та полягали у створенні матеріального, фінансового, організаційного та кадрового забезпечення¹. З-поміж вказаних умов, на нашу думку, головним чином реалізація партисипативної демократії, тобто використання громадянами інструментів участі на місцевому рівні – громадські слухання, місцеві ініціативи, збори громадян за місцем проживання тощо є можливою за наявності двох умов: по-перше, належного законодавчого закріплення форм участі, процедури їх проведення та реагування (правова умова, *Авт. – О.А.*), по-друге, наявності у громадян довіри до органів влади, тобто переконання у тому, що їх голос дійсно буде врахований при прийнятті управлінських рішень (неправова умова, *Авт. – О.А.*). Розглянемо дані умови детальніше.

Правова умова функціонування демократії участі розкривається через належну правову регламентацію (правове регулювання). А.М. Куліш вважає, що правове регулювання являє собою здійснюваний в інтересах суспільства за допомогою норм права вплив на поведінку учасників суспільних відносин з метою встановлення й упорядкування останніх². Схожу думку висловлюють і автори підручника «Загальна теорія держави та права» за редакцією професора В.В. Копейчикова, за переконанням яких правовим регулюванням є вплив на суспільні відносини певних юридичних засобів, насамперед норм права³. Дещо розширене тлумачення правового регулювання наводить Р.Я. Демків, на думку якого, це є специфічною діяльністю держави, її органів, посадових осіб і уповноважених на те громадських організацій щодо впорядкування суспільних відносин шляхом установлення юридичних норм і прийняття в необхідних випадках індивідуальних рішень відповідно до цих норм, вирішення юридично значимих питань, що виникають у межах таких відносин⁴. Таким чином, правове регулювання є різновидом соціального регулювання, що характеризується унормуванням окремих суспільних відносин за допомогою норм права (на відміну від норм моралі, релігії тощо). Наявність правового регулювання партисипативної демократії, з одного боку, свідчить про упорядкування, «визнання» даного виду суспільних відносин зі сторони держави та суспільства. З іншого боку, наявність закріпленої законом процедури організації та реагування органів державної влади на форми вираження (інструменти) партисипативної демократії є однією із ознак, яка вирізняє демократію участі від іншої громадської активності, зокрема передбаченої ст. 39 Конституції України⁵.

Дотепер відсутній чіткий перелік форм партисипативної демократії, а також уніфікований акт, яким би регламентувалися правові основи даного виду демократії. Вказане сприяє строкатості нормативної бази партисипативної демократії, куди віднесено як закони, так і підзаконні нормативно-правові акти, а також локальні акти. Аналізуючи чинне законодавство України, а також бе-

¹ Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 року № 333-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text>.

² Чемодурова А. Правове регулювання та його ефективність у сучасному світі. Підприємство, господарство і право. Теорія держави і права. Випуск 4. 2020. С. 262-267.

³ Загальна теорія держави і права / за ред. В.В. Копейчикова. Київ : Юрінком, 1997. 320 с.

⁴ Демків Р.Я. Правове регулювання як юридичне явище: окремі аспекти розуміння. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2015. Вип. 34. Т. 1. С. 19-23.

⁵ Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

ручи до уваги Висновок Спеціального радника Уряду України з питань децентралізації «Інструменти партисипативної демократії: Європейські стандарти та практики» 2017 року⁶, виокремлюємо перелік інструментів демократії участі та нормативно-правові акти, якими здійснено їх правове регулювання (табл. 1).

Таблиця 1

№	Інструменти дем. участі	Нормативно-правові акти
1.	Місцевий референдум	Конституція України, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», спеціальний закон відсутній
2.	Громадські ініціативи	Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», <u>статут територіальної громади</u>
3.	Збори громадян за місцем проживання	Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», Постанова Верховної Ради України «Положення про загальні збори громадян за місцем проживання в Україні», <u>статут територіальної громади</u>
4.	Громадські слухання*	Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», <u>статут територіальної громади</u>
5.	Місцеві ініціативи	Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», <u>статут територіальної громади</u>
6.	Органи самоорганізації населення	Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», Закон України «Про органи самоорганізації населення»
7.	Запит на отримання публічної інформації	Закон України «Про доступ до публічної інформації», Закон України «Про інформацію»
8.	Звернення громадян	Закон України «Про звернення громадян»
9.	Електронні петиції*	Закон України «Про звернення громадян»
10.	Громадська експертиза	Постанова КМУ «Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади»
11.	Бюджет участі	законодавча база відсутня, «Методичні рекомендації щодо механізмів участі громадськості у бюджетному процесі на місцевому рівні» Міністерства фінансів України
* проекти Законів України «Про громадські слухання» від 06.07.2015 № 2295а та «Про петиції» від 03.06.2015 № 2997 знаходяться на розгляді Верховної Ради України з 2015 року		

Вказаний перелік інструментів демократії участі дає підстави розцінювати Україну як державу з досить різноманітними видами громадської активності, на відміну від інших держав. Наприклад, Хорватська Республіка, як нещодавня держава-учасниця Європейського Союзу, закріплює правову основу участі громадян у справах місцевого самоврядування у розділі IV «Пряма участь громадян у прийнятті рішень» Закону Хорватської Республіки «Про місцеве та регіональне самоврядування» 2001 року. Аналізуючи положення розділу вказаного Закону виокремлюємо наступні форми участі громадян у прийнятті рішень місцевого значення, серед яких: 1) референдум, що скликається з метою прийняття рішення на пропозицію щодо зміни статуту, щодо прийняття підзаконного нормативно-правового акту або іншого питання, що виходить за межі компетенції представницького органу (стаття 24); 2) місцеві збори громадян (стаття 24); 3) законодавча ініціатива щодо прийняття підзаконного нормативно-правового акту (стаття 25); 4) подання заперечень та скарг, петицій (стаття 26). Досить цікавим є те, що Закон покладає на представницький орган обов'язок розглянути законодавчу пропозицію, за умови її підкріплення підписами не менше десяти відсотків виборців, зареєстрованих у виборчому списку муніципалітету⁷.

⁶ Висновок Спеціального радника Уряду України з питань децентралізації «Інструменти партисипативної демократії: Європейські стандарти та практики» 2017 року. URL: <http://surl.li/hlexf>.

⁷ Law on local and regional self-government adopted by the Croatian Parliament at the session on April 06, 2001. № 01-081-01-1100/2. URL: <http://www.parliament.am/library/Tim/XORVATIA.pdf>.

Конституцією Австрійської Республіки на законодавчому рівні як інструмент громадської участі закріплено лише референдуми, проведення яких ініціюється громадянами на місцевому та федеральному рівні. Станом на зараз в Австрії було проведено 6 референдумів та 16 референдумів на місцевому рівні, з яких найбільш важливими стали референдуми, що стосувалися будівництва атомної електростанції та вступу до Європейського Союзу. Наступними інструментами громадської участі в Австрії, що мають досить вагомий вплив, є місцеві законодавчі ініціативи та консультації громадян. Щодо місцевих законодавчих ініціатив, то за умови достатньої підтримки населення (що варіюється від ста тисяч голосів на федеральному рівні та, наприклад, п'ятдесяти восьми тисяч голосів у Відні) на законодавця покладається обов'язок провести голосування за наданою громадянами пропозицією⁸.

У контексті Польської Республіки доцільно виділити лише три форми партисипативної демократії - громадські консультації, місцева ініціатива та законодавча ініціатива, досвід реалізації яких не свідчить про їх особливе використання. Зокрема, у рамках кампанії «Ти маєш голос» Фонду ім. Стефана Баторія було проведено дослідження у муніципалітетах Польщі щодо використання інструментів участі за 2014-2017 роки. Дослідження показало, що: 1) 43% муніципалітетів передбачають проведення громадських консультацій; 2) тільки 23% рад муніципалітетів приймали постанови щодо місцевої ініціативи, незважаючи на те, що їх зобов'язує це робити закон; 3) 19% муніципалітетів включили до своїх статутів положення про законодавчу ініціативу; 4) 44% муніципалітетів не гарантують своїм громадянам доступ до жодного з інструментів участі; 5) лише в 4% муніципалітетів присутні всі три інструменти участі⁹.

Досвід Фінляндської Республіки засвідчує існування двох головних форм партисипативної демократії – консультативних референдумів та місцевих ініціатив. За ініціювання громадян, місцеві ради можуть прийняти рішення про проведення консультативних референдумів. Якщо референдум ініціюють хоча б п'яти відсотків громадян, що мають виборче право, місцева рада зобов'язана без зволікання провести референдум. Стосовно місцевих ініціатив, то принаймні два відсотка жителів відповідної громади мають право подавати місцевим органам влади ініціативи (розгляд яких здійснюється протягом шести місяців). Проведена у 1995 року адміністративна реформа розширила права громадян, надавши право подавати ініціативи щодо проведення місцевих слухань, організації муніципальних референдумів, обрання представників в муніципальні органи⁸.

Повертаючись до досвіду України та аналізу Таблиці 1, констатуємо, що більшість інструментів партисипативної демократії хоч і передбачені законами, але конкретизуються статутами територіальних громад як актами локальної дії. Така позиція, з одного боку, дає змогу врахувати всю специфіку муніципального рівня реалізації демократії участі (зокрема, кількість осіб у територіальній громаді та похідні від неї особливості щодо процедур, форм тощо). Проте, з іншого, відсутність закріплення на законодавчому рівні вказаних вимог не виключає можливі зловживання зі сторони місцевих органів влади, зокрема у контексті надмірного ускладнення процедур партисипативної демократії, передбачених статутами територіальних громад, що унеможлиблює реальну участь громадян.

Для прикладу розглянемо Статут територіальної громади міста Харкова. З часу свого прийняття 29 листопада 2000 року¹⁰ Статут територіальної громади міста Харкова змінювався лише одного разу до своєї, на теперішній час, чинної редакції від 04 липня 2007 року¹¹. Хоча зміни стосу-

⁸ Законодавче регламентування демократії участі в місцевому самоврядуванні країн Європейського Союзу: інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит народного депутата України. 2019 рік. 23 с. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29004.pdf>.

⁹ У великих містах жителі мають більше голосу. Czytaj więcej на Prawo.pl: <https://www.prawo.pl/samorzad/inicjatywy-mieszkancow-i-ich-finansowanie-przez-samorzady,385516.html>.

¹⁰ Про затвердження Статуту територіальної громади міста Харкова: Рішення Харківської міської ради від 29.11.2000 року. URL: <http://kharkiv.rocks/reestr/378862>.

¹¹ Про затвердження нової реакції Статуту територіальної громади міста Харкова: Рішення Харківської міської ради від 04.07.2007 року № 121/07. URL: <http://kharkiv.rocks/reestr/392583>.

валися подальшого розвитку інститутів безпосередньої участі громадян у вирішенні питань місцевого значення, а також деталізації механізму реалізації окремих інструментів партисипативної демократії, доцільним видається констатувати надмірну формалізацію та декларативність положень механізму демократії участі. Вказане детально відображено нижче (табл. 2).

Таблиця 2

Критерій	Статут т/г Харкова, 2000 р.	Статут т/г Харкова 2007 р.
Опитування громадян	Консультативне опитування громадян (ст. 21) <i>Консультативне опитування жителів</i>	Дорадче опитування громадян (ст. 22) <i>Дорадче опитування громадян України визначено як консультативний референдум</i>
Загальні збори громадян за місцем проживання	Загальні збори громадян за місцем проживання (ст. 23) <i>Розкрито загальні положення процедури організації та проведення зборів громадян за місцем проживання</i>	Загальні збори громадян за місцем проживання (ст. 24) <i>Положення «Про загальні збори громадян за місцем проживання в м. Харкові».</i> <i>Визначено:</i> - обов'язкові мінімальні норми представництва; - вимоги до повідомлення про проведення загальних зборів та його реєстрації в Книзі реєстрації місцевих ініціатив, загальних зборів, громадських слухань у м. Харкові (надалі – Книзі реєстрації); - вимоги до структури протоколу та його оприлюднення.
Місцеві ініціативи	Місцеві ініціативи (ст. 25) <i>Розкрито загальні положення процедури організації та внесення місцевих ініціатив</i>	Місцеві ініціативи (ст. 25) <i>Положення «Про місцеві ініціативи в місті Харкові».</i> <i>Визначено:</i> - порядок створення ініціативної групи; - строк збору підписів та їх кількість не менше 10 000 для розгляду міської ради; - порядок повідомлення про намір внести місцеву ініціативу та реєстрації у Книзі реєстрації; - форму листів для збору підписів з обов'язковими реквізитами.
Громадські слухання	Громадські слухання (ст. 24) <i>Розкрито загальні положення процедури організації та проведення громадських слухань</i>	Громадські слухання (ст. 26) <i>Положення «Про громадські слухання в місті Харкові».</i> <i>Визначено:</i> - можливих ініціаторів проведення громадських слухань; - порядок повідомлення про намір щодо проведення громадських слухань та реєстрації у Книзі реєстрації; - форму листів для збору підписів.

Станом на зараз Статут територіальної громади міста Харкова вже понад шістнадцять років не підлягав перегляду, що за переконанням директора Інституту глобальних технологій В. Карасьова сприяє тому, що «відсутність повноцінних механізмів міської громадської активності не дає змогу контролювати міську владу»¹². Дійсно, партисипативна демократія є тим інститутом забезпечення демократії, який через надмірний формалізм може зазнати краху через неможливість ре-

¹² Суперечливий статут територіальної громади Харкова. Публікація від 04.07.2007 року. URL: <http://surl.li/evgvk>.

алізації. З одного боку, деталізація механізму окремих інструментів демократії участі (на локальному рівні) сприяє його уточненню та відсутності двоякого тлумачення, що є одним із принципів верховенства права. З іншого боку, ускладнення процедури місцевих ініціатив, громадських слухань, загальних зборів громадян за місцем проживання тощо сприяє обмеженню можливості громадян на реалізацію свого конституційного права участі.

Ще одним фактором, що має вирішальний вплив на реалізацію громадянами свого конституційного права участі, та що одночасно є умовою реалізації партисипативної демократії являється довіра громадян. Відсутність на законодавчому рівні змісту поняття «довіра» є підставою звернення до правової доктрини та інших джерел. Енциклопедичний словник з державного управління характеризує «довіру» як відношення громадян до діяльності органів державної влади, їх посадових осіб, що ґрунтується на вірі, переконливості та впевненості громадян у надійності, компетентності, сумлінності, щирості, чесності даної влади¹³. Щодо правової доктрини, то як зазначає М. Вебер, саме на довірі громадян засновується раціонально-правова інституційна легітимність влади¹⁴. На думку М.В. Чабанної, довіра (зокрема політична довіра) розкривається як переконання громадян у тому, що політичні інститути (парламент, уряд, політичні партії) ефективно здійснюють свою діяльність¹⁵.

Таким чином, довірою є не лише впевненість громадян у тому, що діяльність органів влади здійснюється із урахуванням принципів законності та верховенства права, а також те, що їх голос буде врахований при прийнятті управлінських рішень. У даному контексті досить влучно зазначено Ніком Колдрі, що «аби голос був ефективним, недостатньо, щоб він просто існував, він повинен мати цінність з точки зору слухача»¹⁶. Саме відсутність довіри, на думку К. Гавриловської, є однією з основних причин появи в Україні абсентеїзму¹⁷. Абсентеїзм, згідно Академічного тлумачного словника, являє собою масове ухиляння від участі у виборах, а також систематична відсутність на засіданнях членів колегіальних органів¹⁸. При цьому, як зазначає О. Бориславська, найбільш загрозливим для функціонування системи демократії є систематичний абсентеїзм, що є формою політичного протесту проти діючої системи публічної влади, коли виборець відмовляється висловлювати свою політичну позицію на виборах, натомість ігнорує вибори як такі¹⁹. Тобто, хоча абсентеїзм переважно трактується як відмова громадян від участі у виборах та референдумах, тобто формах прямої демократії, вказане співвідноситься також з партисипативною демократією та її інструментами, оскільки абсентеїзм можливий і на рівні муніципалітету. Якщо відсутність довіри сприяє абсентеїзму, то навпаки довіра громадян до органів влади сприяє посиленій громадській активності.

Наразі встановити рівень використання громадянами інструментів партисипативної демократії є можливим за допомогою результатів національних опитувань щодо громадянського залучення в рамках Програми сприяння громадській активності «Долучайся!» (USAID). Аналізуючи дані проведених у 2019, 2020 та 2022 роках опитувань, доцільно констатувати:

1) Станом на серпень 2019 року тільки 25,2% громадян інколи брали участь у житті громади. До роботи у місцевих громадських комітетах були залучені 7,0% громадян, у громадські слухання - 6,8%, у мирних зібраннях - 6,0%, у написанні скарг до місцевих органів влади - 5,9% громадян [6].

¹³ Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трошинського, Ю. П. Сурміна. К.: НАДУ, 2010. 820 с.

¹⁴ Горлач М. Політологія : наука про політику : підручник [для студ. вищ.навч.закл.] / М. І. Горлач, В. Г. Кремень К. : Центр учбової літератури, 2009. 840 с.

¹⁵ Чабанна М.В. Довіра до політичних інститутів: передумови та наслідки для демократії. *Мегістеріум*. Випуск 58. Політичні студії. 2014. С. 8-13.

¹⁶ Couldry N. *Why voice matters: Culture and politics after neoliberalism*. 2020, London, England: SAGE. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/2056305116662187#bibr15-2056305116662187>.

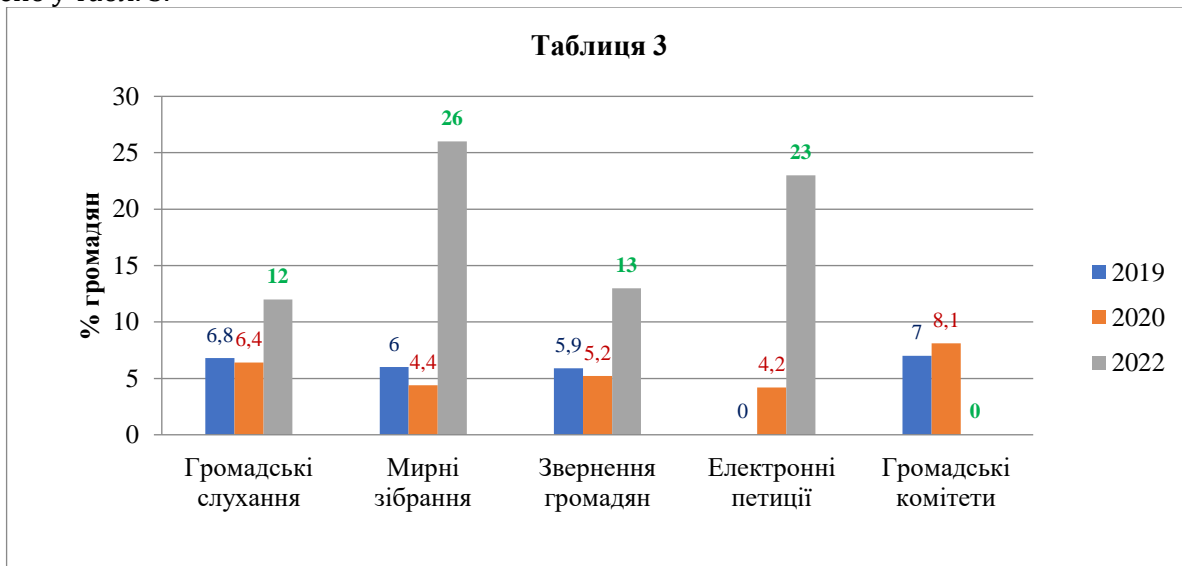
¹⁷ Гавриловська К. Політичний абсентеїзм у сучасній Україні. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/25136/1>.

¹⁸ Академічний тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/s/absentejizm>.

¹⁹ Бориславська О. Вибори - [Без]альтернативна основа демократії? *Український часопис конституційного права*. 2018. Часопис 2. С. 12-19.

2) Станом на березень 2020 року лише 32,8% громадян з певною регулярністю брали участь у житті громади. При цьому, до роботи у громадських комітетах було залучено 8,1% громадян, у громадських слуханнях - 6,4%, мирних зібраннях - 4,4%, у поданні скарг стосовно інфраструктурних питань - 5,2% та ініціюванні чи підписуванні електронних петицій - 4,2% громадян [19].

3) Станом на листопад 2022 року (введення на території України воєнного стану) вже 24,0% громадян активно брали участь у житті громади. При цьому, у громадських слуханнях було залучено 12% громадян, мирних зібраннях - 26%, у поданні скарг стосовно інфраструктурних питань - 13% та ініціюванні чи підписуванні електронних петицій - 26% громадян²⁰. Вказане графічно зображено у табл. 3.

Таким чином, в умовах воєнного стану спостерігається тенденція збільшення участі громадян у місцевих справах та використанні інструментів партисипативної демократії. Додатково, з метою зміцнення в Україні громадської участі з травня 2023 року почав реалізовуватися проєкт Ради Європи «Зміцнення громадської участі у демократичному процесі прийняття рішень в Україні» в рамках ухваленого Плану дій для України «Стійкість, відновлення, реконструкція» на 2023-2026 роки. В рамках проєкту передбачається проведення семінарів та тренінгів про порядок і правила користування інструментами громадської участі. На теперішній час було проведено семінар «Демократія участі – невід’ємний елемент доброго демократичного врядування» у Львові, а також серію діалогових семінарів «Активні мешканці – ключ до розвитку громади» у населених пунктах в межах Львівської міської територіальної громади (у Винниках, Лисиничах та Підбірцях, Малехові, Рудно та Зашкові)²¹.

Висновок. На сьогодні партисипативній демократії відведено важливе місце в механізмі забезпечення локальної демократії, який забезпечує «щоденну» участь населення у справах державного значення на рівні муніципалітету. Реалізація в Україні демократії участі можлива за двох умов: 1) належного законодавчого закріплення форм участі, процедури їх проведення та реагування (правова умова), 2) наявності у громадян довіри до органів влади, тобто переконання у тому, що їх голос дійсно буде врахований при прийнятті управлінських рішень (неправова умова).

На теперішній час, поточний стан розвитку партисипативної демократії в Україні, попри її унормування за допомогою законів, підзаконних, так і локальних нормативно-правових актів, ха-

²⁰ Зростання активізму, відсіч ворогу та зміна ставлення до корупції (Листопад, 2022). URL: <https://engage.org.ua/serp-2022-zrostantia-aktyvizmu-vidsich-vorohu-ta-zmina-stavlennia-do-koruptsii/>.

²¹ «Активні мешканці – ключ до розвитку громади». Проєкт Ради Європи з громадської участі провів перший раунд діалогових семінарів у населених пунктах Львівської міської територіальної громади. URL: <http://surl.li/hmamb>.

рактизується відносно незначною участю громадян у справах муніципалітету. Така ситуація свідчить про так звану «кризу участі», що є обмеженням реальної здатності громадян використати своє конституційне права на участь. На нашу думку, покращення ситуації щодо громадської участі стане можливим шляхом її подальшого реформування за наступними напрямками: 1) досягнення відповідності законодавства України, яким регламентована партисипативна демократія, досвіду Європейського Союзу у даній сфері; 2) удосконалення механізмів партисипативної демократії та спрощення процедури реалізації таких інструментів громадської участі, як місцевих ініціатив, громадських слухань та загальних зборів громадян за місцем проживання тощо; 3) пошук шляхів до ефективного та функціонально спроможного повноцінного виконання покладених на партисипативну демократію завдань щодо участі громадян у справах місцевого рівня.

Список використаних джерел

Бібліографія:

1. Couldry N. (2010). *Why voice matters: Culture and politics after neoliberalism*. London, England: SAGE. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/2056305116662187#bibr15-2056305116662187>.
2. «Активні мешканці – ключ до розвитку громади». Проєкт Ради Європи з громадської участі провів перший раунд діалогових семінарів у населених пунктах Львівської міської територіальної громади. URL: <http://surl.li/hmamb>.
3. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/s/absentejizm>.
4. Бориславська О. Вибори - [Без]альтернативна основа демократії? Український часопис конституційного права. 2018. Часопис 2. С. 12-19.
5. Висновок Спеціального радника Уряду України з питань децентралізації «Інструменти партисипативної демократії: Європейські стандарти та практики» 2017 року. <http://surl.li/hlexf>.
6. Гавриловська К. Політичний абсентеїзм у сучасній Україні. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/25136/1>.
7. Горлач М. Політологія: наука про політику: підручник [для студ. вищ.навч.закл.] / М. І. Горлач, В. Г. Кремень К.: Центр учбової літератури, 2009. 840 с.
8. Громадський активізм та ставлення до реформ: суспільна думка в Україні (Червень-Липень, 2019). URL: <https://engage.org.ua/hromadskyj-aktyvizm-ta-stavlennia-do-reform-suspilna-dumka-v-ukraini-2/>.
9. Демків Р.Я. Правове регулювання як юридичне явище: окремі аспекти розуміння. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2015. Вип. 34. Т. 1. С. 19–23.
10. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. К.: НАДУ, 2010. 820 с.
11. Загальна теорія держави і права / за ред. В.В. Копейчикова. Київ: Юрінком, 1997. 320 с.
12. Законодавче регламентування демократії участі в місцевому самоврядуванні країн Європейського Союзу: інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит народного депутата України. 2019 рік. 23 с. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29004.pdf>.
13. Зростання активізму, відсіч ворогу та зміна ставлення до корупції (Листопад, 2022). URL: <https://engage.org.ua/sep-2022-zrostannia-aktyvizmu-vidsich-vorohu-ta-zmina-stavlennia-do-koruptsii/>.
14. Суперечливий статут територіальної громади Харкова. 04.07.2007 рік. URL: <http://surl.li/evgvk>.
15. У великих містах жителі мають більше голосу. Czytaj więcej na Prawo.pl: <https://www.prawo.pl/samorzad/inicjatywy-mieszkancow-i-ich-finansowanie-przez-samorzady,385516.html>.
16. Українці залучені до громадської діяльності, але уникають активної участі (Березень, 2020). URL: <https://engage.org.ua/ukrainsi-zalucheni-do-hromadskoi-diialnosti-ale-unykaiut-aktyvnoi-uchasti/>.
17. Чабанна М.В. Довіра до політичних інститутів: передумови та наслідки для демократії. Магістеріум. Випуск 58. Політичні студії. 2014. С. 8-13.
18. Чемодурова А. Правове регулювання та його ефективність у сучасному світі. Підприємство, господарство і право. Теорія держави і права. Випуск 4. 2020. С. 262-267.

Перелік юридичних документів:

19. Law on local and regional self-government adopted by the Croatian Parliament at the session on April 06, 2001. № 01-081-01-1100/2. URL: <http://www.parliament.am/library/Tim/XORVATIA.pdf>.
20. Конституція України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
21. Про затвердження Статуту територіальної громади міста Харкова: Рішення Харківської міської ради від 29.11.2000 року. URL: <http://kharkiv.rocks/reestr/378862>.

22. Про затвердження нової реакції Статуту територіальної громади міста Харкова: Рішення Харківської міської ради від 04.07.2007 року № 121/07. URL: <http://kharkiv.rocks/reestr/392583>.
23. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 року № 333-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text>.

References

Bibliography:

1. Akademichniy tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy. URL: <http://sum.in.ua/s/absentejizm>.
2. Boryslavska O. Vybyory - [Bez]alternatyvna osnova demokratsii? Ukrainyskyi chasopys konstytutsiinoho prava. 2018. Chasopys 2. S. 12-19.
3. Chabanna M.V. Dovira do politychnykh instytutiv: peredumovy ta naslidky dlia demokratsii. Magisterium. Vypusk 58. Politychni studii. 2014. S. 8-13.
4. Chemodurova A. Pravove rehuliuвання ta yoho efektyvnist u suchasnomu sviti. Pidpriumstvo, gospodarstvo i pravo. Teoriia derzhavy i prava. Vypusk 4. 2020. S. 262-267.
5. Couldry N. (2010). Why voice matters: Culture and politics after neoliberalism. London, England: SAGE. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/2056305116662187#bibr15-2056305116662187>.
6. Demkiv R.YA. Pravove rehuliuвання yak yurydychne yavyshe: okremi aspekty rozuminnia. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia «Pravo». 2015. Vyp. 34. T. 1. S. 19-23.
7. Entsyklopedychnyi slovnyk z derzhavnoho upravlinnia / uklad.: YU. P. Surmin, V. D. Bakumenko, A. M. Mykhnenko ta in.; za red. YU. V. Kovbasiuka, V. P. Troshchynskoho, YU. P. Surmina. K.: NADU, 2010. 820 s.
8. Havrylovska K. Politychni absenteizm u suchasni Ukraini. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/25136/1>.
9. Horlach M. Politolohiia: nauka pro polityku: pidruchnyk [dlia stud. vyshch.navch.zakl.] / M. I. Horlach, V. H. Kremen K.: Tsentri uchbovoi literatury, 2009. 840 s.
10. Hromadskyi aktyvizm ta stavlennia do reform: suspilna dumka v Ukraini (Cherven-Lypen, 2019). URL: <https://engage.org.ua/hromadskyj-aktyvizm-ta-stavlennia-do-reform-suspilna-dumka-v-ukraini-2/>.
11. Superechlyvyi statut terytorialnoi hromady Kharkova. 04.07.2007 rik. URL: <http://surl.li/evgvk>.
12. U velykykh mistakh zhyteli maiut bilshе holosu. Czytaj więcej na Prawo.pl: <https://www.prawo.pl/samorzad/inicjatywy-mieszkanow-i-ich-finansowanie-przez-samorzady,385516.html>.
13. Ukraintsi zalucheni do hromadskoi diialnosti, ale unykaiut aktyvnoi uchasti (Berezen, 2020). URL: <https://engage.org.ua/ukraintsi-zalucheni-do-hromadskoi-diialnosti-ale-unykaiut-aktyvnoi-uchasti/>.
14. Vysnovok Spetsialnoho radnyka Uriadu Ukrainy z pytan detsentralizatsii «Instrumenty partysypatyvnoi demokratsii: Yevropeiski standarty ta praktyky» 2017 roku. <http://surl.li/hlexf>.
15. Zahalna teoriia derzhavy i prava / za red. V.V. Kopieichykova. Kyiv: Yurinkom, 1997. 320 s.
16. Zakonodavche rehlementuvannya demokratsii uchasti v mistsevomu samovriaduvanni krain Yevropeiskoho Soiuzu: informatsiina dovidka, pidhotovlena Yevropeiskym informatsiino-doslidnytskym tsentrom na zapyt narodnoho deputata Ukrainy. 2019 rik. 23 c. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29004.pdf>.
17. Zrostannia aktyvizmu, vidsich vorohu ta zmina stavlennia do koruptsii (Lystopad, 2022). URL: <https://engage.org.ua/cep-2022-zrostannia-aktyvizmu-vidsich-vorohu-ta-zmina-stavlennia-do-koruptsii/>.
18. «Aktyvni meshkantsi – kliuch do rozvytku hromady». Proiekt Rady Yevropy z hromadskoi uchasti proviv pershyi raund dialohovykh seminariv u v naselenykh punktakh Lvivskoi miskoi terytorialnoi hromady. URL: <http://surl.li/hmamb>.

List of legal documents:

19. Konstytutsiia Ukrainy vid 28.06.1996 roku № 254k/96-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
20. Law on local and regional self-government adopted by the Croatian Parliament at the session on April 06, 2001. № 01-081-01-1100/2. URL: <http://www.parliament.am/library/Tim/XORVATIA.pdf>.
21. Pro skhvalennia Kontseptsii reformuvannya mistsevoho samovriaduvannya ta terytorialnoi orhanizatsii vlady v Ukraini: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 01.04.2014 roku № 333-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text>.
22. Pro zatverdzhennia Statutu terytorialnoi hromady mista Kharkova: Rishennia Kharkivskoi miskoi rady vid 29.11.2000 roku. URL: <http://kharkiv.rocks/reestr/378862>.
23. Pro zatverdzhennia novoї reaktsii Statutu terytorialnoi hromady mista Kharkova: Rishennia Kharkivskoi miskoi rady vid 04.07.2007 roku № 121/07. URL: <http://kharkiv.rocks/reestr/392583>.